

Quan jo era un nen, la meva família solia passar les vacances a una casa de camp, a uns 80 quilòmetres de Londres. Habitualment dormia en un petit quartet, a l'àtic, en l'única habitació de la part de dalt de la casa que tenia una lluern mansarda, privada de tot ornament, des d'on es veien els camps que envoltaven la casa. Però me'n recordo que una vegada vaig anar a parar al dormitori de la part del davant, que normalment era el que feia servir la meva germana gran; en aquest dormitori hi havia un parell de precioses cortines d'un color vermell intens, que s'entrecreuaven pesadament sobre la finestra. Assegut sobre un llit al qual encara no m'havia acostumat, m'intrigava un no sé què d'aquells acolorits cortinatges. ¿De quin color eren en realitat? ¿Quin color tenien *exactament*? Ara tancava un ull ara l'altre i m'adonava, perplex, que, quan mirava amb l'ull esquerre no es veien iguals —una dècima més intensos, més foscos, més saturats— que quan mirava amb el dret. Si movia el cap, els canvis eren encara més accentuats. El joc de la llum sobre els plecs verticals de la roba i la textura de la pelfa donaven a les cortines, vistes ara d'aquesta manera ara de l'altra, tanta varietat de reflexos que em veia veritablement impotent per a descriure'ls i em donaven entent que, potser, en realitat eren indescriptibles. La cosa més estranya de totes era la perspectiva canviant del color que tenien les cortines vistes tancant un ull o tancant l'altre. Simplement no sabia què fer-ne, *d'aquella sensació*. Com que aquells dos aliats meus, els ulls, em donaven una experiència tan diferent, no sabia què pensar. ¿De quin color eren realment aquelles cortines?

Quaranta anys després no he trobat encara una resposta

prou clara i ni tan sols sé si n'hi ha cap de fàcil per a aquesta qüestió. De fet, ara em sembla tan important comprendre per què em vaig fer aleshores aquelles preguntes —com vaig anar a parar a fer-me-les, sobretot— com ser capaç de respondre-les. Perquè hi ha alguna cosa de peculiar que val la pena remarcar en aquesta classe de preguntes *reflexives*, preguntes com: «¿Què implica el fet de saber els colors que tenen les coses?» «¿Quina relació té la manera *com es veuen* les coses amb la manera *com són* de fet?» «Si els colors són primàriament coses que veiem, ¿com pot haver-hi diferència entre el que semblen les coses i el que són realment?» «¿Com arribem a fer-nos amb un sistema de noms per a cada color?» (...). I és que les coses que surten a la llum quan pensem en aquestes qüestions ens poden dur tant a millorar el coneixement de nosaltres mateixos com a millorar el coneixement del món que ens envolta. Amb l'ajut de preguntes com aquestes, podem mirar (és una manera de parlar, és clar) dins el mirall que ens mostra com funciona la nostra ment. I fer això és fer filosofia.

I per què? ¿Per quina raó aquelles preguntes que em feia quan tenia nou o deu anys eren preguntes reflexives i filosòfiques, i no simples preguntes orientades a una resposta simple també i empírica? Diguem, per ara, el següent: perquè no hi havia un procediment clar i determinat mitjançant el qual pogués obtenir la resposta, i fins i tot potser —com alguns sostenen— perquè aquelles preguntes no tenien un sentit prou definit. Però les cortines sí que tenien un color definit. Si la meva mare hagués volgut més roba d'aquella, del mateix color, per cosir un altre parell de cortines semblants, prou hauria trobat maneres pràctiques d'obtenir el que volia; per exemple, podia haver-se assabentat del nom tècnic de la roba; podia haver despenjat una de les cortines per ensenyar-la com a mostra a la botiga i comparar-la amb la peça de la roba nova, o podia haver consultat un enginyer expert en tints —que potser hauria practicat una anàlisi espectrogràfica—; de totes aquestes maneres hauria pogut resoldre el problema del component empíric i científic de la meva pregunta: ¿Quin és el

color *real* de les cortines? Però això no hauria resolt la part més profunda de la pregunta, la que a mi em causava autèntica perplexitat: ¿per què quan mirava amb l'ull dret veia un determinat matís del color, diferent del matís que veia quan mirava amb l'ull esquerre i quin dels matisos coincidia amb el color real de les cortines? En aquest sentit, el procediment definitiu per decidir quin era el color «real» de les cortines —el *criteri*, en definitiva, per decidir el color, com se sol dir— no era gens clar; en conseqüència, la meua perplexitat inicial no solament no quedava resolta, sinó que es mostrava irresoluble.

Relacionem aquesta experiència amb els plantejaments de la filosofia tradicional. Fa més de dos mil anys que un dels homes que més va contribuir a establir les nostres tradicions modernes d'investigació intel·lectual —no solament d'investigació filosòfica, sinó també científica, política, estètica i ètica— atribuïa l'origen de la filosofia a un *sentiment de meravella* natural en tots els homes. Els hàbits de fer-se preguntes, d'argumentar, reflexionar, investigar, criticar, deliberar, reconsiderar, corregir, començar de nou, és a dir, els hàbits de la investigació racional no eren, segons entenia ell les coses, característiques exclusives d'uns quants savis excepcionalment dotats d'una ment curiosa i penetrant, acadèmics lletraferits, «intel·lectuals» amb barba, o l'equivalent entre els grecs antics. Al contrari, les arrels d'on van sorgir la discussió filosòfica, la investigació científica, la reflexió moral, la teoria política o la crítica estètica havien de trobar-se en la vida de tots els homes per igual. No obstant això, la frase d'Aristòtil, que afirma que *la filosofia és producte del sentiment de meravella*, deixa una cosa per explicar. ¿Com podem distingir l'admiració filosòfica de la científica o bé de l'estètica, per exemple? Quan parlem del «sentiment de meravella», ¿quantes coses diferents s'hi enclouen? L'any 400 a.C., la paraula «filosofia» encara era un terme genèric i indefinit que s'aplicava a moltes coses que nosaltres anomenaríem física, ètica, psicologia, teologia i fins certs aspectes de la política; i no simplement lògica, teoria del

coneixement, i altres àrees que encara en l'actualitat anomenem filosofia. ¿A què feia referència Aristòtil, doncs? Per «admiració» o «sentiment de meravella», ¿volia entendre aquells sentiments de curiositat exploradora i d'embadaliment que potser, a la llarga, porten l'home al camp de la física o de la fisiologia? ¿Hi incloïa també el sentiment de reverència i misteri davant la mateixa existència del món, i de la nostra, que poden ser el punt de partida d'un sentiment religiós embrionari? ¿O, més aviat, parlava com a «filòsof» en el sentit més restringit del terme, tal com l'entendem en els nostres dies? Si és així, a la frase hi hem d'afegir alguna cosa. La filosofia pot ser un producte del sentiment de meravella, però no pas més que altres coses; per consegüent, hem d'estar disposats a preguntar-nos per les connexions —i diferències— que hi ha entre l'admiració embadalida, inquisitiva i exploradora que dóna origen a la ciència natural, l'admiració gratificadora i creativa que s'expressa mitjançant les arts, l'admiració mística, agraïda i global que dóna fonament als sentiments religiosos i el sentiment de meravella perplexa, reflexiva i autocrítica que encara avui dia és la força impulsora de la filosofia.

Malgrat tot, pel que fa a la filosofia, com també a la ciència i la política, alguna cosa hi ha, en el que deia Aristòtil, que encara es pot considerar fonamentalment cert. Si ens apropem a la filosofia com cal, veurem que no és estranya, recòndita, elitista, llibresca i hostil. De mal grat o de bon grat, tots *hem nascut* filòsofs, igual com *hem nascut* crítics, morals, pensadors polítics i fins i tot científics. És veritat que hem de veure moltes pel·lícules abans no arribem a saber parlar amb fonament de l'estètica del cine, i que potser cal que ens trobem en una situació política excepcional (com la guerra del Vietnam, o l'escàndol del Watergate, o qualsevol altra de semblant) perquè sorgeixi de dins nostre l'autèntic pensador polític. Però, si mirem enrera cap a la nostra joventut, a l'època en què ens fèiem aquelles primeres preguntes tan encertades, gairebé tots redescobrirem moments de la nostra experiència novella —com el de les meves vacances a la casa de camp— que representen les

primeres emocions viscudes amb autèntica perplexitat *filosòfica*. (...)

Pocs anys després —jo en devia tenir uns tretze o catorze— vaig iniciar voraçment una dieta intensiva de lectura de llibres, amb títols com *L'univers inquiet*. Qui m'hagués vist llegir aquells llibres podia haver-se pensat que jo era un «físic en potència»; en canvi, tot i que es tractava d'un moment en què tot era possible, les coses no van anar per aquest camí. I amb raó, tal com ara ho veig retrospectivament, perquè els motius d'aquelles empanades de física i cosmologia popular eren menys científics que filosòfics. Si hagués tingut el do de l'autèntica curiositat investigadora que hagués fet de mi un astrònom o un físic atòmic, aquesta capacitat ja s'hauria manifestat aleshores en forma de tendència a l'estudi del detall empíric i les elaboracions matemàtiques o les subtilitats teòriques, facultats de què no he gaudit ni tan sols en aquella època. En comptes d'això, les preguntes que sorgien en la meua ment i s'apoderaven del meu poder inquisitiu eren més aviat d'aquesta mena:

... ¿Què passaria si els *peixos* fessin ciència? Pel fet de viure en l'aigua i no en l'aire, d'experimentar la lleugeresa i no pas la gravetat —perquè es troben sempre en l'obligació de nedar contra la resistència d'un fluid, en lloc de sentir-se lliures per a moure's—, ¿no tindrien una visió del món natural totalment diferent de la nostra? ¿O és que potser hi ha una manera comuna de procedir i d'investigar —una mateixa manera compartida d'analitzar el mateix conjunt accessible de dades— que ens duria tots, ells i nosaltres, a unes idees i teories fonamentalment idèntiques?

Amb l'esperit amb què em feia aquestes preguntes, era evident que no es tractava realment d'una qüestió sobre *peixos*; no era de cap manera una qüestió «ictiològica». Suposem que el centre del meu interès hagués estat de fet indagar la capacitat intel·lectual dels *peixos*, mirats simplement com a *peixos*; aleshores

hores la meua vida d'adult hauria estat segurament una altra i, en aquest cas, podria haver acabat adherint-me, potser, a un d'aquells grups que investiguen el poder mental dels dofins. Però el cas és que els meus interessos reals eren del tot diferents. En preguntar-me ¿què passaria si els peixos fessin ciència?, la meua perplexitat abraçava els dofins, els ximpanzés i fins els extraterrestres, és a dir, qualsevol grup possible d'investigadors capaços en la meua imaginació d'estudiar la naturalesa des d'un punt de vista diferent del de l'home. Si val introduir una paraula estranya, però útil, el nucli cap a on apuntava la meua pregunta era una qüestió «epistemològica»; el meu interès fonamental era comprendre millor de quina manera es construeix de fet el nostre «coneixement» científic de la realitat: com l'aconseguim, què ens permet d'afirmar, de quina llibertat de decisió disposem, nosaltres o qualsevol altre investigador possible, a l'hora de construir-nos una imatge del món natural.

El fet de començar, com a científics humans que som, en una situació específicament humana i treballar a partir d'aquesta situació, ¿deixa veritablement traces permanents en la ciència que construïm? ¿O, més aviat, tota imatge de la naturalesa, «correcta» i «vàlida», ha de posseir una neutralitat absoluta i anònima que pot ser reconeguda tant si la fa un extraterrestre, com si s'origina en un ximpanzé o en un dofí?

De manera que no és accidental que jo hagi orientat la meua inicial curiositat cap a la teoria del coneixement (epistemologia) i no pas cap a l'estudi de la conducta animal i, en particular, que m'hagin preocupat un grapat de qüestions sobre la naturalesa i la justificació de les idees i les teories científiques. Si aquest fet sembla estrany —si sembla estrany que una pregunta sobre *peixos* es transformi en una pregunta sobre *coneixement*—, recordem-ho com una cosa singular entre tantes que hem de tenir present a mesura que ens endinsem en

l'estudi de la filosofia. En filosofia, igual com en psicologia profunda, la forma que adopten les preguntes, els problemes i les imatges pot ser equívoca. Moltes vegades haurem d'ignorar el contingut manifest aparent de les qüestions i dels problemes per poder arribar al fons. Bé! La meua pregunta filosòfica més matinerana que jo recordo, la del *color* de les cortines, no feia res més que disfressar preguntes més profundes sobre la percepció visual i la seva relació amb el llenguatge.

Fins aquí la meua autobiografia. D'altres han descobert els moments inicials del pensament filosòfic reflexiu en una altra banda, però les raons que tenen per a dir que determinades reflexions de la infància eren «filosòfiques» són les mateixes que he exposat. Una amiga meua no pot oblidar que caminava per un carrer als quatre anys preguntant-se esbalaïda què hauria passat si els seus pares no s'haguessin conegut mai i no s'haguessin casat: «¿Continuaria jo essent jo?» El record que guarda del fet, conta ella, és tan viu, que és com si donés sentit a tota la seva vida als seus quatre anys. Ara bé, un psicòleg podria interpretar que aquesta vivacitat no era més que una màscara emotiva que amagava temors més profunds; amb tot, això deixaria intacte el contingut manifest filosòfic de la reflexió. Perquè no cal dir que es tracta veritablement d'una reflexió filosòfica, almenys en dos aspectes. En primer lloc, planteja molt rotundament el problema de la *identitat personal*, que ha estat sempre font tradicional de perplexitats (...) En segon lloc, cal observar que l'origen de la perplexitat que expressava aquella experiència dels quatre anys era, una vegada més, la falta de *critèris* fonamentats:

«¿Continuaria essent jo mateixa? ¿I com ho puc saber? ¿Quines proves hauria d'imaginar-me per saber que sóc —o que no sóc— la mateixa persona, si de fet hagués nascut d'uns altres pares i en un món diferent?»

En moments especialment obtusos de l'ànim, podríem fins i tot tenir la temptació de dubtar si preguntes com aquestes

tenen algun sentit. Però ja aquest mateix dubte és de per si filosòfic. Perquè, en principi, gairebé tots entenem bé què es preguntava aquella nena de quatre anys. ¿I com seria possible això si la pregunta —estricteament parlant— no tingués sentit? Suposem, tanmateix, que seguim per aquest camí; no trigarem gaire a adonar-nos que, en definitiva, també dubtem de si tenim, o no, proves clares i satisfactòries, és a dir, criteris, per a decidir quan una cosa té realment «sentit». El problema de la identitat personal no haurà estat resolt; simplement haurà quedat traduït a un problema anterior i més fons sobre el llenguatge.